

ОСОБЛИВОСТІ СПІВРОБІТНИЦТВА З МІЖНАРОДНИМ КРИМІНАЛЬНИМ СУДОМ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

Олександр Олександрович ПРЯДКО,

*аспірант Харківського національного
університету внутрішніх справ
<https://orcid.org/0009-0001-8604-4519>*

У доктрині кримінального процесу та міжнародного гуманітарного права дослідження правових інститутів, пов'язаних із притягненням до відповідальності за найтяжчі злочини проти міжнародного правопорядку, набуває особливої актуальності. Ба більше, в умовах повномасштабної збройної агресії проти України проблема ефективного розслідування воєнних злочинів вийшла за межі суто національного правозастосування та стала складовою ширшого міжнародного механізму забезпечення справедливості. Масовий характер порушень норм міжнародного гуманітарного права, значна кількість потерпілих, складність фіксації доказів у зоні бойових дій, транскордонний характер окремих злочинних діянь та необхідність притягнення до відповідальності осіб, які можуть перебувати поза межами юрисдикції України, зумовлюють потребу в тісній взаємодії національних органів кримінальної юстиції з міжнародними інституціями. Особливе місце серед таких інституцій посідає механізм взаємодії національних органів досудового розслідування та прокуратури з Міжнародним кримінальним судом (далі – МКС), діяльність якого спрямована на забезпечення невідворотності відповідальності за найтяжчі злочини, що викликають занепокоєння всього міжнародного співтовариства.

Співробітництво України з МКС має комплексний характер і охоплює як нормативно-правові, так і організаційні, процесуальні та криміналістичні аспекти. Воно передбачає обмін інформацією, сприяння діяльності представників Офісу Прокурора МКС, забезпечення доступу до матеріалів кримінальних проваджень, узгодження підходів до документування міжнародних злочинів, а також дотримання стандартів допустимості, належності та достовірності доказів [1]. Водночас така взаємодія не підміняє діяльність національних правоохоронних і судових органів, а здійснюється з урахуванням принципу комплементарності, відповідно до якого МКС доповнює, а не замінює національні механізми кримінального переслідування.

Специфіка співробітництва з МКС під час розслідування воєнних злочинів обумовлена насамперед дією принципу комплементарності, закладеного в основу діяльності цієї міжнародної судової установи. Відповідно до нього МКС не замінює національні органи правосуддя, а втручається лише тоді, коли держава не бажає або фактично не здатна

належним чином здійснити розслідування чи судове переслідування. У контексті України це означає, що першочерговий обов'язок щодо документування, фіксації та розслідування воєнних злочинів покладається на вітчизняні правоохоронні органи, тоді як МКС зосереджує увагу на найбільш відповідальних особах, зокрема представниках вищого військово-політичного керівництва держави-агресора, реалізуючи підходи, пов'язані з концепцією командної відповідальності.

Актуальність теми посилюється тим, що розслідування воєнних злочинів вимагає поєднання національного кримінального процесуального законодавства з положеннями міжнародного кримінального та гуманітарного права. Для слідчих, прокурорів, експертів та інших учасників кримінального провадження важливим є не лише встановлення фактичних обставин конкретного злочину, а й правильна правова кваліфікація діяння, визначення зв'язку злочину зі збройним конфліктом, ідентифікація потерпілих і свідків, збереження ланцюга зберігання доказів, а також забезпечення належної взаємодії з міжнародними партнерами. У цьому контексті особливого значення набувають питання стандартизації слідчих (розшукових) дій, використання цифрових доказів, документування руйнувань цивільної інфраструктури, фактів депортації, катувань, сексуального насильства, незаконного позбавлення волі та інших грубих порушень міжнародного гуманітарного права.

Важливим етапом розвитку правових засад такої співпраці стала ратифікація Україною Римського статуту Міжнародного кримінального суду відповідно до Закону України від 21 серпня 2024 року № 3909-IX [2]. Цей крок знаменував якісно новий етап у розвитку вітчизняного кримінального процесуального законодавства, детермінувавши необхідність глибокого теоретичного переосмислення засад та особливостей співробітництва з МКС в умовах триваючої збройної агресії. Ратифікація створила додаткові передумови для поглиблення взаємодії з Судом, гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами та підвищення ефективності механізмів притягнення винних осіб до відповідальності. Разом із тим співробітництво з МКС потребує чіткого розмежування компетенції між національними органами та міжнародною судовою інституцією, уникнення дублювання процесуальних дій, належного захисту прав потерпілих і свідків, а також забезпечення балансу між потребами правосуддя та вимогами державної безпеки в умовах воєнного стану.

Кримінально-процесуальний аспект такої взаємодії врегульований Розділом IX-2 Кримінального процесуального кодексу України, який визначає особливості співробітництва з МКС, у тому числі порядок виконання прохань про надання правової допомоги, забезпечення збереження доказів, організацію присутності представників МКС під час виконання відповідних процесуальних дій та захист інформації, що може стосуватися національної безпеки України [3]. Особливістю цього

режиму є його відмінність від традиційного міжнародного співробітництва у кримінальних провадженнях, зокрема екстрадиції чи взаємної правової допомоги між суверенними державами. Співробітництво з МКС має ознаки вертикальної інтеграції, оскільки передбачає пряму координацію з міжнародною судовою інституцією та виконання її запитів без класичного застосування принципу взаємності. Процесуальні форми такого співробітництва охоплюють проведення оглядів місця події, допитів свідків і потерпілих, надання документів, забезпечення належного збереження речових доказів і цифрових даних, а також надання дозволу на присутність Прокурора МКС або його представників під час проведення слідчих (розшукових) дій на території України.

Важливим вектором сучасної практики розслідування воєнних злочинів є інтеграція та належне процесуальне оформлення цифрових доказів, отриманих із відкритих джерел, зокрема OSINT-даних. Специфіка воєнних дій і тимчасова окупація окремих територій часто унеможливають безпосередній доступ слідчих до місця вчинення злочину, що підвищує значення супутникових знімків, відеозаписів із соціальних мереж, матеріалів журналістських розслідувань, даних кіберрозвідки та інших цифрових слідів. У цьому контексті співробітництво з МКС вимагає суворого дотримання міжнародних стандартів, зокрема підходів, закріплених у Протоколі Берклі щодо розслідування із використанням відкритих цифрових даних [4]. Забезпечення належності, допустимості та достовірності такої інформації, а також верифікація ланцюга законного володіння доказами становлять спільну зону відповідальності національних органів та експертів МКС, що дозволяє мінімізувати ризики маніпуляцій, використання дезінформації або штучно створених матеріалів.

Окремою організаційно-процесуальною формою співпраці, яка продемонструвала високу ефективність, є створення спільних слідчих груп. Участь України в таких групах разом із партнерами за підтримки Євроюсту та Офісу Прокурора МКС дозволяє швидко обмінюватися стратегічною й оперативною інформацією, координувати тактичні кроки під час ідентифікації військових формувань держави-агресора, встановлювати їхню ієрархічну структуру та фіксувати зв'язок між наказами командування і наслідками їх виконання на місцях [5]. У такий спосіб синергія національного кримінального процесу та міжнародного кримінального правосуддя сприяє формуванню консолідованої доказової бази для майбутніх судових процесів на національному й міжнародному рівнях.

Отже, дослідження особливостей співробітництва з Міжнародним кримінальним судом під час розслідування воєнних злочинів є необхідним для формування ефективної моделі взаємодії між Україною та міжнародними механізмами кримінального правосуддя. Вказана модель має поєднувати належну реалізацію принципу комплементарності, ефективне використання процесуальних

можливостей, передбачених КПК України, дотримання міжнародних стандартів роботи з доказами, включно з цифровими матеріалами з відкритих джерел, а також розвиток спільних слідчих механізмів. Тому аналіз правових, організаційних, процесуальних і криміналістичних аспектів співпраці з МКС становить вагомe теоретичне й праксеологічне значення для як для юридичної науки, так і правозастосовної практики з розслідування воєнних злочинів.

Список використаних джерел:

1. Римський статут Міжнародного кримінального суду: прийнятий 17 лип. 1998 р. Законодавство України / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588
2. Про ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього: Закон України від 21 серп. 2024 р. № 3909-IX. Законодавство України / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3909-20>
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.
4. Протокол Берклі щодо розслідування із використанням цифрових даних з відкритих джерел. *Асоціація жінок-юристок України «ЮрФем»*: вебсайт. 14 берез. 2022. URL: <https://jurfem.com.ua/protokol-berkli-schodo-rozsliduvannia-iz-vykorystannyam-zyfrovych-danych/>
5. Резнікова А. Робота Спільної слідчої групи в процесі документування злочинів рф: воєнний досвід України. *JustTalk*: аналітичний ресурс. 02 черв. 2023. URL: <https://justtalk.com.ua/post/robota-spilnoi-slidchoi-grupi-v-protsesi-dokumentuvannya-zlochiniv-rf-voennij-dosvid-ukraini>